

הרב ישראל דנרוביץ

בענין מתנה על עירובו

המשנה ל"ו,ב: מתנה אדם על עירובו ואומר
אם באו נכרים מן המזרח עירובי למערב מן
המערב עירובי למזרח אם באו לכאן ולכאן
למקום שארצה אלך לא באו לא לכאן ולא לכאן
הריני כבני עירי, אם בא חכם וכו'.

עיינ רש"י ד"ה מתנה אדם על עירובו, וז"ל:
מניח אדם שני עירובין אחד לסוף אלפים למזרח
ביתו ואחד לסוף אלפים אמה למערב ביתו.
ובד"ה ואומר אם באו נכרים מן המזרח, ז"ל:
וצריך אני לברוח מפניהם יקנה לי עירובי
שבמערב ויהיו לי במערב ביתי ד' אלפים אמה
אע"ג דלא אתו עד למחר אמרינן יש ברירה דבין
השמשות קנה לו עירובו דאידך גיסא, עכ"ל.
ובד"ה בא חכם למזרח, ז"ל: חוץ לתחום עירי
ורוצה אני ללמוד תורה מפיו ועכשיו אני יודע
לאיזה צד יבא ולמחר אשמע מבני אדם הבאים
משם לכאן על ידי עירוב, עכ"ל.

ולכאורה יש להקשות אמאי רש"י מאריך פה
בחכם במה שכתב "ועכשיו אני יודע לאיזה צד
יבא" וכו', וקודם לכן לגבי נכרים לא מאריך כן
כלל, ואף שגם שם הוא לא יודע לאיזה צד יבא
ולפיכך מתנה על עירובו, וצ"ע.

ואפשר לתרץ את הקושיא הזאת בפשטות,
דבתכם רש"י רוצה להדגיש שהחסרון ידיעה הוא
אצלו, דרק הוא אינו יודע לאיזה צד יבא החכם,
אבל החכם לבד יודע בבין השמשות לאיזה צד
יבא, ובאמת אם החכם עצמו אינו יודע לאיזה
צד יבא, נראה לפי זה שלא אמרי' יש ברירה.
וצ"ע.

אבל בנכרים אפשר לומר אחד משני דברים,
או שהנכרים כבר נמצאים באיזה צד ורק הוא
לבד לא יודע בבין השמשות איזה צד מהם,
ולפיכך מתנה. או אפשר לומר דבנכרים לא

תולים הברירה אלא בדעונו ולא בדעת הנכרים
וממילא אפי' אם הנכרים יוזליפו את הצד שמשם
הם יגיעו לכאן בשבת עצמה, אפ"ה אמרי' יש
ברירה על דעתו, ולפיכך רש"י כתב בנכרים דיש
ברירה סתמא.

המשך המשנה: ר' יהודה אומר אם היה אחד
מהן רבו הולך אצל רבו וכו'. עיינ רש"י ד"ה
ר' יהודה אומר, וז"ל: אם באו לכאן ולכאן ואחד
מהן רבו ילך אצל רבו ולא אצל חכם, דקים לן
בגוויה דבשעת קניית עירוב דעתיה למיקני ליה
ההוא ערוב דלצד רבו ומיהו איהו הוא דלא ידע
לאיזה מן הצדדים יבא, והשתא דידע להתם
ליזיל. עכ"ל.

ולכאורה צריכים להסביר ברש"י, דקים לן
בגוויה איירי דוקא שלא היתה לו שום מחשבה
של עדיפות בשעת קניית עירוב אם ללכת בשבת
לצד של החכם או לצד של רבו, וממילא בשבת
עצמה כשהוא מחליט שהוא רוצה ללכת להצד
של החכם ולא להצד של רבו אמרי' ליה דקים לן
בגוויה דבשעת קניית עירוב דעתיה למקני ליה
ההוא עירוב דלצד רבו.

ונראה פשוט דאם בשעת קניית עירוב היה
ברעתו למקני ליה את העירוב שבצד של החכם
ולא בצד של רבו, אה"נ דצריכים לומר שר'
יהודה לא אמר דינו בהכי, ובאמת צריך ללכת
דווקא להצד של החכם ולא להצד של רבו,
דבשעת קניית עירוב היה דעתו אחכם.

וע"ע בתוס' ד"ה ואם היו שניהם רבותיו,
וז"ל: איצטריך לאשמועינן אפילו אחד רבו
מובהק, עכ"ל. ר"ל, דבהכי לא אמרי' קים לן
בגוויה - דאין מספיק סיבה ברבו מובהק
לומר שהוא רוצה ללכת לאיזה צד מסויים
דווקא.

ומסתבר שהטעם שר' יהודה חולק על הת"ק רק באופן דבא חכם, הוא משום רבזחכם יש לפעמים סיבה לומר יש ברירה רק לצד אחד, כגון היכא דקים לן בגווייה דאיתכוון לצד רבו, משא"כ בנכרים אין סיבה כלל לומר שיש ברירה רק לצד אחד, הואיל ואין לו לעצמו שום עדיפות לאיזה צד ללכת עכשיו, ואפי' אם הוא יודע באיזה צד של עירו נמצאים הנכרים עכשיו, דרק מחר כשהם יגיעו בפועל, הוא יחליט לאיזה צד הוא רוצה ללכת. ואפי' אם יש לו עדיפות עכשיו לאיזה צד ללכת בגלל שהוא יודע באיזה צד נמצאים הנכרים, מחר הוא יכול להחליף את הדעה שלו, כגון היכא שהנכרים החליפו את מקומם לצד השני של העיר אחרי זמן קניית ערובו או שהגיעו נכרים אחרים לצד השני של העיר אחרי זמן קניית עירובו, והוא רוצה לברוח מהם יותר מן הראשונים, ונמצא דכוונתו של אתמול בבין השמשות לאו כלום הוה.

ונראה דיסוד המחלוקת ת"ק ור"י הוא, דהת"ק סובר דאמרינן יש ברירה מכל מקום, ור"י סובר דדוקא היכא שאין לנו סיבה טובה לומר שהוא התכוון בין השמשות לאיזה צד מסוים אמרינן יש ברירה, אבל היכא שיש לנו סיבה טובה לומר שהוא התכוון בין השמשות לאיזה צד מסויים, כגון דקים לן בגווייה דבשעת קניית עירוב דעתיה למקני ליה ההוא עירוב דלצד רבו, לא אמרינן ברירה, ואע"פ שהוא לבד לא התכוון לאיזה צד ללכת בין אם זה רבו או חכם סתמא. אבל זה עדיין צריך הסבר.

עכ"פ מהמשנה רואים שני אופנים שאפשר לומר ברירה. הא' בשעת צורך (הנכרים), והב' בשעת מצוה (החכם). ועיין ברמב"ם פ"ח מעירובין הל' ג' דלכאורה כתב כן, וז"ל: מערב אדם שני עירובין בשתי רוחות ומתנה ואומר אם אירע לי דבר מצוה או נלחצתי למחר ונצרכתי לרוח זו, זה העירוב הוא שאני סומך עליו והעירוב שברוח השנית אינו כלום. ואם נצרכתי לרוח זו השני, זה העירוב הוא שאני סומך עליו

ושברוח הראשונה אינו כלום. ע"כ. ואין זה קשה מהאופן בהמשנה דאם באו (נכרים) לכאן ולכאן, למקום שארצה אלך, דלכאורה משמע, שאע"פ שהוא לא מרויח מזה שהוא הולך לאיזה צד, ושלא לצורך הוא, אפ"ה אמרי' דיש ברירה ולמקום שירצה ילך, די"ל, דלצד שהוא ילך, לאו שלא לצורך הוא, דאף אם הגיעו נכרים משני הצדדים, אפ"ה הוא יחליט בעצמו לאיזה צד כדאי לו ללכת יותר, ומאיזה מהם הוא צריך לפחד יותר.

וכן משמע מלשון הרמב"ם דג"ל בהמשך דבריו וז"ל: ואם נצרכתי לשתי הרוחות יש לי לסמוך על איזה עירוב שארצה ולאיזה שארצה אלך ואם לא אירע לי דבר ולא נצרכתי לרוח מהן אין שני העירובין האלו עירוב ואני סומך על אחד מהם, אלא הריני כבני עירי שיש לי אלפים אמה לכל רוח מחוץ לחומה, ע"כ.

ועיין ברשב"א בהמשך ד"ה הא במותיב פירקי הא במקרי שמע, דמשמע מדבריו כמו הרמב"ם דג"ל דמערבין לדבר מצוה או לצורך, דהקשה וז"ל: ותמיה לי במקרי שמע אמאי עריק מיניה ומאי מצוה איכא לערוקי מיניה, ואין מערבין אלא לדבר מצוה, ועיין שם.

עיי' בשו"ע סימן תי"ג ס"ק א' בא"ד, וז"ל: וכן מי שהגיד עירוב לכל שבתות השנה ואמר איזה מהם שארצה אילך ואסמוך עליו אע"פ שלא גמר בלבו עד למחר יכול לסמוך עליו, וכן מי ששמע שיש לחכם לבא ואינו יודע לאיזה רוח והגיד ב' עירובים ואמר לאותו צד שיבא החכם יקנה לי עירוב לרוח שבא לו החכם קנה לו, או אם אמר אם לא יבא כלל אהיה כבני עירי או אם יבאו שנים למקום שארצה אלך הכל לפי תנאו וכו'.

ולכאורה משמע מהשו"ע באופן הראשון דלאו דוקא אמרינן יש ברירה רק היכא שיש מצוה או צורך, דכמו כן אמרי' יש ברירה גם אם זה רצונו לבד, דלשון השו"ע הוא לאיזה שארצה, ואח"כ כתב וכן לגבי מצוה או צורך.

וקשה ממשנתינו דמשמע לכאורה דתולה הברירה בצורך מצוה או צורך פיקוח נפש וכמו שכתוב לעיל. ואולי אפשר לתרץ דהטעם שהמשנה הביאה האופן רחכם הוא משום דהמשנה רוצה לומר את החידוש של ר' יהודה דהוא דוקא בחכם, והאופן דנכרים הוא לאו דוקא, ויש לדחות. אבל עכ"פ ההלכה הזאת בשו"ע בפשטות חולקת על הרמב"ם דג"ל בפ"ח מעירובין הלכה ג'.

ועיין ברמב"ם בפ"ו מהלכות עירובין הלכה ו' דכתב דבר חידוש, דג"ל: אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, כגון שהיה רוצה לילך לבית האבל או למשתה של נישואין או להקביל פני רבו או חבירו שבא מן הדרך וכיוצא בזה. או מפני היראה כגון שהיה רוצה לברוח מן הגוים או מן הליסטים וכיוצא בזה. ואם עירב שלא לאחד מכל אלה אלא לדברי הרשות הרי זה עירוב. עכ"ל.

ובאמת בשולחן ערוך הלכות עירובי תחומין סימן תט"ו ס"ק א' כתב כמעט אותו לשון של הרמב"ם דג"ל דג"ל: אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה כגון שהיה רוצה לילך לבית האבל או לבית המשתה של נישואין או להקביל פני רבו או חבירו שבא מן הדרך וכיוצא באלו. דג"ה - או שרוצה לילך לטייל ביום טוב או בשבת בפרדס, שיש בו שמחה, בזה מיקרי דבר מצוה. וממשיך המחבר, או מפני היראה כגון שהיה רוצה לברוח מן העכו"ם או מן הלסטים וכיוצא בזה. (דבדין הזה, הטור מוסיף, דג"ל: ומיהו לאחר שעירב לדבר מצוה יכול לילך אף לדברי הרשות) ואם עירב שלא לאחד מכל אלו אלא לדברי הרשות הרי זה עירוב. עכ"ל. ונראה מדבריו דמדין לכתחילה אמרי' ברירה רק לדבר מצוה או מפני היראה, אבל

בריעבר אם עירב לדבר הרשות גם אז אמרי' יש ברירה. ועי' במגיד משנה בפ"ו מהלכ' עירובין הל' דכתב דלשון הרמב"ם בסוף דבריו לא נמצא מבואר, ורש"י חולק בזה הדין של הרמב"ם בריש פרק כיצד משתתפין דף פ"ב ע"א בתחילת הגמ' בד"ה אין מערבין, דג"ל: לא התירו חכמים לצאת חוץ לתחום ע"י עירוב אלא לדבר מצוה, ע"כ.

והרמב"ן חולק עליו וכתב שנראה כדברי רבינו בסוף דבריו לפי שמצינו עירובי תחומין מתירין אפילו לדברי האומר תחומין דאורייתא אלמא עירוב בין בפס בין ברגליו מן הדין הוא מתיר וכאן אני קורא בו "ממקומו", דכתיב "אל יצא איש ממקומו", וכיון שכן אע"פ שהחמירו עליו שלא לערב לכתחילה לדבר הרשות אם עירב ודאי קונה לו מקומו, דכאן הוא מקומו, כאן הוא ביתו. וע"ע במגיד משנה שם.

והטור בסימן תט"ו ס"ק א' מביא הרמב"ם דג"ל דג"ל: כתב הרמב"ם דג"ל ואם עירב לדבר הרשות הרי עירוב, ובעל הלכות כתב שאינו עירוב וכו', עכ"ל.

והרשב"א בעה"ק שער ה' פרק ט"ו הלכה ד' כתב שיטה שלישית דג"ל: אין מערבין אלא לדבר מצוה. עירב שלא לדבר מצוה אין עירובו עירוב. כיצד, עירב כדי להקדים פני רבו או פני חכם שבא או ללכת לבית משתה של אירוסין או נישואין, או כדי לברוח מפני המציק שבא לעיר וכיוצא בזה הרי זה עירוב. עירב כדי ליראות שם וליהנות שם בלבד אינו עירוב. במה דברים אמורים בנותן את עירובו, אבל אם הלך ברגליו וקנה שם שביתה בין השמשות, בין לדבר מצוה בין לדבר הרשות יש לו ממקום שביתתו אלפים אמה לכל רוח. עכ"ל. ומזה יוצא מחלוקת ראשונים גדולה כנראה בפשטות וכדלעיל, ודבריהם צריכים יתר ביאור. ע"כ.